

GEDIMINAS MESONIS

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva
Mykolas Romeris University, Lithuania

TEISĖJAS & FILOSOFAS¹

Judge & Philosopher

SUMMARY

The article states that the interpretation of law is an intense intellectual activity which is carried out on the basis of (1) empirical experience and (2) of the knowledge of interpreter. The result of interpretation is inevitably an outcome of relation between subjective experience and available knowledge. Personal experience frames the content of subjective morality, whereas the worldview is shaped (interconnections within the global development are observed) based on knowledge. It is emphasized that the personal experience is something that already cannot be changed, that the empirical experience and knowledge are interrelated in the context of development of personal worldview. The article concludes that the philosophical cognition of the law implies not only familiarity with the content of legal norms, but also perception of its ontological problems. Therefore “solving” a problem of understanding a constitutional or other legal norm “only within the legal framework” means either (1) not understanding the ontological basis of the problem or (2) not solving the problem after having perceived its ontological basis.

SANTRAUKA

Straipsnyje konstatuojama, kad teisės interpretavimas – tai intensyvi protinė veikla, kuri vyksta interpretuotojo turimos empirinės patirties (1) ir turimų žinių (2) pagrindu. Teigiama, kad interpretavimo rezultatą neišvengiamai lemia subjektyvios patirties santykis su turimomis žiniomis. Straipsnyje konstatuojama ir tai, kad asmeninė patirtis yra subjektyvios moralės turinio šaltinis, o žinios yra pagrindas pasaulio raidoje pamatyti saitus – formuoti pasaulėžiūrą. Akcentuojama, kad asmeninė patirtis yra tai, ko mes realiai jau pakeisti negalime, kad empirinė patirtis ir žinojimas yra susisiekiantys indai asmens pasaulėžiūros raidoje. Straipsnyje konstatuojama, kad filosofinis teisės pažinimas yra ne tik teisės normų turinio žinojimas, bet ir to turinio ontologinių problemų suvokimas. Pripažįstama, kad „spręsti“ konstitucinės ar teisės normos suvokimo problemą „tik teisės rėmuose“ reiškia arba nesuvokti problemos ontologinio pagrindo (1), arba suvokus, kad tai ontologinė problema, jos nespręsti (2).

RAKTAŽODŽIAI: teisėjas, filosofas, teisė, konstitucija, interpretacija, metodas.

KEY WORDS: judge, philosopher, law, constitution, interpretation, method.

IVADAS

S'il est impossible de trouver en chaque homme une essence universelle qui serait la nature humaine, il existe pourtant une universalité humaine de condition.

Jean-Paul Sartre (Sartre 199 : 59)

Duodamas Konstitucinio Teismo teisėjo priesaiką, turėjau prisiekti, kad mano veikla bus sąžininga ir aš dirbsiu „paklusdamas tik Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Konstitucinio Teismo įstatymo 17 straipsnyje taip pat pasakyta, kad „Konstitucinis Teismas klauso tik Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir jai neprieštaraujančių įstatymų“. Panašias priesaikas duoda ir kiti valstybės pareigūnai, valstybės vadovai. Tačiau įsipareigojimas paklusti tik Konstitucijai, įsipareigojimai klausyti tik įstatymo ne tik pasako tai, kas tave susaisto, bet ir palieka nemažai neatsakytų klausimų. Koks to įsipareigojimo išsamus turinys?

Žinoma, kad Konstitucija yra ne tik rašytinis tekstas, bet ir jos interpretacijos

rezultatas. Nuo čia prasideda šio serialo įdomiausias serijos. Jei Konstitucija yra tekstas ir tai, kas išaiškinta, visada lieka tai, kas dar iš viso neaiškinta (1), ar neaiškinta iki detalių (2), ar reikalinga kitokio aiškinimo (susiklosčius ypatingoms aplinkybėms) (3). Taigi, toje situacijoje nėra į ką atsiremti, nes nėra formalaus teksto (jurisprudencijos) – o juk „paklusti tik“ niekas neatšaukė. Turi būti paklūstama tik Konstitucijai, įstatymui ir niekam kitam. Šiuo atveju yra iššūkis paklusti tam, ko turinys nėra aiškus, kas galbūt dar bus, o gal kažko ir visai nebus. Taigi, šiame straipsnyje aiškinsimės, su kokiais sunkumais susiduriame įsipareigoję klausyti tik konstitucijos.

A DROITE : LA MAÎTRESSE ELLE-MÊME

Dar Erazmas Roterdamietis vienoje iš savo knygų nurodė, kad teisininkai „pasižymi nepaprastu pasitenkinimu savi mi“ ir „išmokę tris silogizmus yra pasiryžę susiremti su kuo tik nori ir dėl bet kurio dalyko“ (Erasmus Roterdamus 2011: 143–144). Erazmas čia ryškiai perlenkė lazda – pažįstu daugybę teisininkų, todėl teigiu, kad vis dėlto yra galimybė diskutuoti su mumis. Tačiau teigti, kad Erazmas yra visai neteisingas, taip pat sudėtinga. Argi nepastebėjote tendencijos, kai viešojo diskurso praktikoje pareikaujama „profesionalios – teisinės disku-

sijos“. Replika „čia jau ne teisė“ paralyžiuoja diskusijų pašnekovą. Neišmanantys situacijos susigūžta, pasimeta, o juos galiausiai pribaigia kozirinis tūzas – „teisė ir Konstituciją gali aiškinti tik profesionalūs teisininkai“. Ar nematyta ir negirdėta? Pirmiausia reikia pasakyti, kad šiose mintyse yra dalis tiesos, netgi didelė dalis. Juk mes, būdami teisininkai, neišvengiamai į diskusiją su kardiologais apie tai, kaip reiktų protingiau vengti širdies ligų ar daryti operacijas. Neretai net baldui surinkti mums reikia išmanančio ir turinčio patirtį. Štai naujas baldas, aš turiu

“Un regard sur l'essentiel” paveikslas © Rūta. J. M., 2021

instrukciją, turiu kai kuriuos įrankius, kamuojuosi tris valandas ir baldas yra. Tiesa, baldininkas tai padarytų per pusvalandį. Galime neklausyti medikų ir patys žolelėmis gydyti širdies negalavimus, netgi tai daryti pasitelkdami interneto patarimus. Bet toks elgesys sukuria tikimybę kad greit, labai greit „išnyksit kaip dūmas“ arba susitiksit su Kūrėju (čia jei jums artima metafizika).

Nieko kitokio dėl Konstitucijos ar įstatymo, ar apskritai teisės interpretavimo nevyksta. Turintis patirtį ir žinių tai daro ir greičiau, ir profesionaliau. Tačiau šioje vietoje būtina sustoti. Kokių žinių ir gebėjimų reikia norint aiškinti teisę, o ypač – konstitucijų nuostatas, kurios yra aukšto lygmens abstrakcijos?

Bet kuris žmogus, imdamasis aiškinti konstituciją, tai darys asmeninės gyvenimo patirties lygmenyje. O ta patir-

tis – tai visos laimės, nelaimės, traumos, džiaugsmas, nusivylimai. Viskas yra jo. Jis turi savitą pasaulio suvokimą, kuriam fizikos kovos su metafizika rezultatas taip pat sukūrė ar vis dar kuria jo pasaulėžiūrą. Georgas Ripertas nedvejoja, kad tradicija, kurioje užaugo žmogus, lemia jo moralės turinį (Ripert 1955: 152–154). Asmeninės patirties pagrindu jis turi susikurtą savitą moralės sistemą. Neapsigaukime – jis turi tik subjektyvią moralės sistemą. Holbachas, aiškindamas moralės atsiradimą ir formavimąsi, yra teisus – darydamas gera, tu provokuoji atsakomąjį gėrį, ir tai ilgainiui tampa moraline nuostata (Holbachas 1963:190–192). Patirtis sukuria vaizdinius, precedentus, kaip reikia, ko reikia, kas gerai, kas blogai. Tai unikali asmeninė patirtis, kurios mes negalime pakeisti. Leonas Michoud parodo, kaip asmeninė patirtis, pavirtusi

subjektyvia morale, eina į kontaktą su kitomis subjektyviomis moralėmis ir galiausiai virsta teise, kuri jau atspindi sintetinį – daugiau ar mažiau daugumai priimtina teisinių santykių turinį (Michoud 2020: 1–96). Tai buvo labai gerai matyti konstitucinės justicijos veiklų praktikose. Todėl ieškant būsimų oficialių interpretuotojų šito nesuvokti negalima. Tiesa, galima šito nematyti, bet tada nenustebkime – bus interpretacinių siurprizų, kurių kilmė bus „neaiški“.

Antra dalis – tai jau žinios ir profesinis patyrimas. Ką gi žino teisininkai? Jie žino viską! Čia sarkazmas. O jei rimtai? Na, juos mokė teisės normų turinio, mokė spręsti kazuistines situacijas, mokė ieškoti sprendimų siekiant įveikti teisės normų konkurenciją, teisės spragą ar pažeistą teisės aktų hierarchiją. Taigi, tai – teisinės tikrovės pažinimas, tai – klasikinė teisės praksiologija ir jos problematika. Supaprastinant terminiją, tai – instrukcija, kaip naudotis televizoriumi ar šaldytuvu, automobiliu, kaip jį paliesti, kaip jį valyti, ką daryti sugedus ir t. t. Tai – ne sarkazmas. Su tomis žiniomis galima pragyventi labai sėkmingą profesinį gyvenimą. Būtent tai pažymi Jacques’as Chevallier, teigdamas, kad tradiciškai „gero juristo“ (pranc. *bon juriste*) samprata pirmiausia, žinoma, siejama su geru formaliu išsilavinimu (1) ir pozityvių normų išmanymu (2). Tačiau autorius pažymi ir tai, kad minėtas geras

juristas turėtų mokėti interpretuoti teisę taikydamas visą interpretavimo metodų sistemą (Chevallier 2018: 55–64). Tokius gabumus patikrinti sudėtingiausia, nes tam reikia ne tik teisinių žinių. Bet ką teisininkas žino, tarkime, apie filosofiją? O kam jam to reikia? – paklauskite. Suprantu, kad neaišku. Klausimą šioje vietoje palieku neatsakyta – aiškinkimės.

Štai kokį skirtumą Jacques’as Vanderlinden mato tarp filosofinio ir teisinio metodo. Citata įtaigi – verta iš esmės būti pacituota visa. „Kitaip nei teisininkai – teisininkai, kurie iš esmės yra tik tekstų manipulatoriai (teisėkūros, jurisprudencijos ar doktrinos), o manipuliacijos tektais dažnai pasireiškia sudėtingu jų rengimo procesu ir rezultatu, teisės antropologas (filosofinis metodas. – G. M.) tiria visuomenės narių elgesį globaliai, nesu-sitelkdamas *a priori* ties tam tikra sritimi“ (Vanderlinden 1995: 26–27). Čia autorius neatsitiktinai mini terminą „teisininkai – teisininkai“. Turėtas omenyje teisinį išsilavinimą turintis ir teisinį darbą dirbantis asmuo – tas, kuris, anot minėto autoriaus, manipuliuoja tekstais. Be reikalo autorius toks kategoriškas teisininkų – teisininkų atžvilgiu, nes toks jų elgesys sąlygotas jų patyrimo. Kodėl jie neturėtų „maudytis“ tik normose, jei kitokie pažinimo metodai – dialektiniai metodai – jiems iš esmės liko nepažinti? Jie jiems egzistuoja tik fragmentiškai ir tik latentiniu – intucijos lygmeniu.

LA PHILOSOPHIE : INVISIBLE MAIS OMNIPRÉSENTE

Žvilgtelkime į tai, ką mokslinė doktrina sako apie teisinių žinių pakankamumą aiškinant konstitucijas ir kitą tei-

sę. Philippe’as Raynaud teigia ir parodo, kad konstitucinis teisingumas yra galimas tik taikant filosofinį metodą (Ray-

naud 2020: 123–125). Jei priimame tokią poziciją, tai interpretavimo procesas komplikuojasi. Mes gi matėme, kaip teisė save traktuoja kaip pačią sau pakankamą. Ir netikėtai čia išgirstame, kad be filosofinio metodo mes teisės turinio iš esmės negalime pažinti. Taip, teisės norma, kuri nustato, pavyzdžiui, kad „apeliacinis skundas gali būti paduotas per 10 dienų nuo pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo dienos“ nėra problemiška ontologiniu lygmeniu. Nebent iš smalsumo galima klausti: kam reikalinga apeliacija? Iš kur atsirado 10 dienų terminas? Kodėl ne 20 ar ne 5 dienos? Ką reiškia „protingas terminas“? Kas tie, kurie vertina protingumą? Ar jie patys yra protingi? Tiek to, čia smulkmenos. Tačiau terminas „žmogaus orumas“, „asmens neliečiamybė“ ir panašūs (o bet kurioje konstitucijoje apstu tokių nuostatų) yra gelminiai – jų pažinimui asmeninės patirties ir pozityvių normų žinojimo neužtenka. Minėtas autorius sako, kad pamatęs normą, kurioje daroma nuoroda į žmogaus orumą ar asmens neliečiamybę, pozityvistas turi pritilti, nes nelabai ką gali pasakyti, nebent užsimerkęs teigti: „aš tvirtai manau, kad...“ Kiek tai menkai pagrįstas atsakymas, manau, akivaizdu.

Kai susiduriama su abstrakčiomis normomis ar principais, kaip nurodo P. Raynaud, diskursas dėl jų turinio neišvengiamai tampa filosofiniu (Raynaud 2020: 125–135). O ką reiškia filosofinis diskursas (1)? Ir kodėl jis neišvengiamai toks taps (2)? O gal netaps? Tarkim, teisininkas užsispyrusiai (na, kaip Erazmas pastebėjo) sako, kad situaciją vertins tik teisės kontekste ir niekas jo „neištums“

iš šių teisingų pozicijų. Tačiau kokį rezultatą mes galiausiai matysime? Jis nuširdžiai vieną abstrakciją paaiškins per kitą ir įsivaizduos save esant I. Kantu. Tačiau tai nebus filosofinis diskursas, nes toks diskursas reiškia, kad tektų pradėti taikyti filosofijai būdingą metodologiją, terminiją, ją lyginti su teisės terminija, pereiti į ontologinį problemos pažinimo lygmenį. Kitaip tariant – ne deklaruoti vertybes, o įrodyti jų – tų vertybių – vertybinį pobūdį. Įrodyti! „Visuotinai žinomos vertybės“, „pripažinta vertybė“, „savaiame suprantama“, „seniai nusistovėjusi“ yra vadovėlio, bet ne filosofinio diskurso frazės. Bet argi ne jos dominuoja teisiniame diskurse, kai čia nepavyksta atrasti ir formuluoti ontologinių prielaidinių ryšių? Solidesniame teisiniame diskurse solidumo argumentacijai suteikia nuoroda į kažką tarptautinio ar užsienio patirtį. Argi ir tai nematyta? Pasaulis kosmopolitiškas, tai ir teisė kosmopolitiška. Olivier De Frouville'is, aiškindamas, kas yra juridinis kosmopolitizmas, pažymi, kad „lygiateisiškumo“, „pagarbos“ terminai ir iš jų kylantis humanizmo poreikis banguoja per konstitucijas, konvencijas, įstatymus, deklaracijas, pareiškimus (De Frouville 2015: 11–54). Pacitavai juos, ir, žiūrėk, jau ir „įrodei“ kažką. Tačiau kitas autorius Vallery Laurand'as parodo, kad tas juridinis kosmopolitizmas yra ir ciniškas, ir stojiškai užsispyręs (Laurand 2015: 59–69). Kitaip tariant, tas juridinis kosmopolitizmas nebereikalauja, kad jo vartotojai per daug diskutuotų ontologiniais klausimais. Juk viskas jau atsakyta, parašyta, pacituota, sunorminta. Tik pacituok mus, ir viskas bus gerai! Taigi, argumentavi-

mas, remiantis analogija, nors ir yra galimas, bet jis nepakyla į filosofinį ontologijos lygmens diskursą. Jei analogija yra pritaikyta ontologiniam pagrindimui, ontologinės motyvacijos iš kitų valstybių mokslinės minties ar jurisprudencijos „pasiskolinimas“ – jau žingsnis, žengiamas į priekį, bet ir to nepakanka, nes tenka aiškinti, kodėl tas pasirinktas ontologinis turinys yra geresnis nei kiti, kodėl jis buvo pasirinktas.

Filosofinio diskurso frazė prasideda „tai yra vertybė, nes...“, o jeigu pavyko pagrįsti ir parodyti, kad tai yra vertybė, arba atvirkščiai, tai normos supratimas tiesiogiai priklauso nuo to filosofinio diskurso rezultatų. Toks diskursas turi duoti aiškias definicijas, jų turinio struktūrą, „to“ priežastinius ryšius su pasauliu ir „kitu“ ir tik tada galima teisės normos ar jos interpretacijos refleksija.

Kas gi atsitinka šioje situacijoje, kai teisininkai, aiškindami konstituciją ar šiaip abstraktesnę teisę, susiduria su tokia „nesudėtinga“ sąvoka kaip, tarkime, „suverenitetas“, „prigimtinės teisės“, „orumas“ ir aibė kitų? Ogi įvyksta metamorfozė – nuostabūs virsmas. Kaip Kristiano Anderseno pasakoje – iš senovinės tabokinės (būtinai seniai naudotos) išlenda, na patys žinot, kas. Jis pradeda gundyti teisininką tapti filosofu, ir teisininkas, netikėtai pats sau, juo pavirsta. Dažnai tas virsmas įvyksta jo paties nepastebėta forma – patyrimas tampa vieninteliu šaltiniu, kuris akumuliuoja atsakymo „aš manau, kad“ turinį. Akivaizdu, kad jokia teisinė motyvacija negali prilygti filosofinei argumentacijai, nes ji negalima dėl skirtingo terminologinio ir metodologinio šių disciplinų sąvokų apa-

rato. Ir čia – ne priekaištas kam nors, o konstatavimas to, kad tokia situacija yra permanentinė.

Štai minėtas G. Ripertas dar 1955 m. (!) išleistoje knygoje teigė, kad pokario ekonominis progresas lėmė atsiradimą progreso filosofijos (pranc. *la philosophie du progrès*), kuri, kaip nauja filosofinė tikrovė, nubangavo į konstitucijų straispnius ir teisės normas (Ripert 1955: 51–55). Pastebite eiliškumą? Pirmiausia buvo sėkminga ekonominė raida, kuri sukūrė gerovę (1), vėliau pasidalijimo tuo gėriu prasmingumas buvo pagrįstas filosofų (2), dar vėliau įstatymų leidėjas tai perkėlė į konstitucijas ir teisės normas (3), ir galiausiai teisininkams liko aiškinti tai, kas yra ekonomikos ir filosofijos sukurta ir jau išreikšta normomis (4). Prasminga pamatyti tikrą raidos nuoseklumą ir kas veikia po ko.

Taigi ontologinė apibrėžtis vyksta ne teisiniame, o filosofiniame diskurse. Étienne'as Picardas įrodo, kad ontologinių klausimų sprendimas ir aiškinimasis filosofiniu lygmeniu gali keisti net tokių „savaiame suprantamų“ sąvokų kaip „demokratija“ ar „prigimtinės teisės“, „teisė laisvai pasirinkti“ turinį. Akivaizdu, kad netapataus supratimo mes galime tikėtis kalbėdami kad ir apie pasirinkimo galimybę, kai ji aiškinama biologijos ar metafizikos plotmėse. Minėtas autorius nurodo vieną konstitucionalizmo metamorfozę: įtvirtindami prigimtines teises konstitucijoje ir suteikdami joms tokį statusą, kokį turi konstitucija, mes prigimtines teises padarėme ne prigimtines, o pozityviomis teisėmis, nes jos yra konstitucijose (Picard 2010: 23–33). Pui-ku, yra sava logika. Na, mes galime su-

švelninti situaciją sakydami, kad konstitucijoje pozityvia forma įtvirtintos prigimtinės teisės tik dubliuoja nepozityvią prigimtinių teisių esmę. Tebūnie taip. Kita vertus, čia vėl ontologinė problema. Jei prigimtinės teisės yra ne pozityvios savo prigimtimi, o taip juk teigiama dominuojančiuose moksliniuose šaltiniuose, tai reiškia, kad jos nėra konvencionalios, kaip įstatymai (Martin–Hocquenghem 2021: 81–86). Dėl įstatymų turinio mums reikia susitarti, o dėl prigimtinių teisių – ne. Jos yra, ir taškas. Tačiau tas „yra“ reiškia, kad reikės aiškintis, ką reiškia „yra“, ir tą „tik teisės rėmuose“ spręš kolegiali institucija (pvz., konstitucinės justicijos institucija). Bėgome nuo konvencionalumo, bet vėl jį gavome. Užburtas ratas. Ar aišku, kodėl tas ratas užburtas? Gal kartais tos prigimtinės teisės taip pat yra tik konvencionalios?

Advokataujant teisininkų galimybei spręsti filosofinius ontologinius klausimus, galima nurodyti, kad juk yra teisės filosofija. Taip, bet terminas „teisės filosofija“, atsirado, čia jau mano subjektyvi nuomonė, tuomet, kai teisininkai suprato, kieno sode jie obuoliauja, ir kad konstitucinė justicija (ir ne tik ji) be filosofinio diskurso tėra iš esmės ontologinių klausimų sprendimo fikcija. Terminas „teisės filosofija“ – lyg ir nevirties šūksnis, įsivaizduojant, kad į teisės diskursą tokiu būdu įtraukiamas filosofinis kontekstas, suprask – aukščiausias abstrahavimo lygmuo, todėl galime būti ramūs, nes filosofinis problemos pažinimo lygmuo pasiektas. Netiesa. Tikrovė tokia, kad pirmasis teisės filosofijos ontologinis klausimas – kas yra teisė ir kam ji reikalinga. Nuo to punkto pradeda kelių tei-

sės filosofija ir keliauja toliau – normos link, jos supratimo link, jos taikymo link, jų sistemiškumo užtikrinimo link. Bet tai – filosofinis surogatas, kuris numalšina alkį, tačiau nėra skanus. Kaip galima atsakyti, kas yra teisė, neatsakius – kas yra žmogus? Kaip galima aiškinti orumą, neišsprendus žmogaus kilmės (biologija ar metafizika, o gal ir tas, ir tas)? Kaip galima ieškoti harmonijos teisinių santykių turinyje, nepasakius, neišsiaiškinus sociumo egzistencijos tikslo? Ar tai – neišvengiama formacija, pagrįsta biologiniais instinktais? Ar tai Jeano Jacqueso Rousseau „visuomeninė sutartis“ (pranc. *contrat social*)? Tai – visuomeninė laisvų žmonių sutartis, kurios, kaip laisvas žmogus, tu gali ir nesudaryti? (Rousseau 1947: 191–194).

Taip, atsakyti į žmogaus kilmės klausimus yra labai sudėtinga. Ir jie sudėtingi ne tik todėl, kad reikalingi ypatingos argumentacijos, ypatingo pagrindimo, bet ir todėl, kad, kaip rašo Christianas Atias, jie, net ir puikiausiai būdami pagrįsti, vis dėlto negali turėti galutinės versijos. Ji visada bus neužbaigta (pranc. *infini*) (Atias 2016: 16–39). Nenujaučiate, kad skirtingai atsakius į šiuos klausimus, bet kurios konstitucijos ar bet kurios teisės normos turinio analizė ir supratimas gali būti kardinaliai skirtingi? P. Raynaud pagrįstai sako, kad moralės metateorijos neišspręsi tik teisiniame diskurse. Autorius sako, kad vengdamas tokios diskusijos, oficialus, o ir neoficialus interpretuotojas arba įstatymų leidėjas vengia spręsti problemą, nueina lengviausiu keliu – jis savo nuomonę, net jei ji išreiškia kolegialią poziciją, pateikia kaip filosofinio diskurso rezultatą (Raynaud 2020:

130). Bet ar ne tai yra vienintelis objektyviai išsamus konstitucinės normos supratimo kelias? Visi kiti keliai, aplenkiant filosofiją, veda prie – „aš taip noriu“, „manau, kad taip bus teisingiausia“, „juk taip padarė ir italai“, „juk bendra tendencija Europos teismų praktikoje tokia“.

Būdami objektyvūs, mes turime pripažinti, kad minėti subjektai (aiškinantys) atsiduria nepavydėtinoje situacijoje. Jiems neišvengiamai tenka spręsti filosofinio lygmens klausimus nebūnant filosofais ir dažnai neturint jokio filosofinio išsilavinimo. O juk klausimai, ypač interpretuojant konstitucijas, būna socialiniai, ekonominiai, kultūriniai, šeimos ir t. t. Negi jie visi išsprendžiami teisės argumentų plotmėje? Teisėjas, įstatymų kūrėjas negali išvengti atsakymų į tuos klausimus, nes atsakymų laukia teisės praktiologija. Visi skubina – duokit greičiau atsakymus, ko jie ten delsia? Galiausiai visus saisto ta aplinkybė, kad būtina argumentacija, nes be jos, kaip sako Wanda Mastor, teisėjas netenka savo legitimumo. Autorė tęsia mintį, kad motyvacija yra jam tautos deleguotos funkcijos dalis, ir nemotyvuodamas arba motyvuodamas prastai jis pažeidžia tautos suverenitetą (Mastor 2020: 21–22). Minėta autorė pabrėžia, kad motyvacija nėra tik su konkrečia byla einantis „lydraštis“, tai – teisės esmės atskleidimas (Mastor 2020: 27).

Situacija stipriai komplikuojasi. Kaip traktuoti sprendimus, jeigu motyvacijos nėra, arba ji, sakykime, yra tokia, kad kaip sako minėta autorė, tik galėtų priversti nusišypsoti (pranc. *pourraient faire sourire*)? Mes jau pastebėjome, kad dažnai sprendžiant ontologines problemas

jų esmė yra „nukabinta nuo lubų“: „taip yra“ todėl, kad „taip yra“. Šioje situacijoje ontologinės argumentacijos skurdą arba, tiksliau, jos nebuvimą gelbėja sistemoje numatyta „apsaugos sistema“ – kad ir koks būtų sprendimas, jis yra „galutinis ir neskundžiamas“. Tačiau tai nekeičia esmės – dar kartą pacituokime Wandą Mastor tiksliai, nes jos citata verta būti neiškraipyta. Ji sako, kad „konstitucinio teismo teisėjas veikia didžiulėje tamsioje patalpoje“ (pranc. *le juge constitutionnel agit dans une vaste pièce obscure*) (Mastor 2020: 135). Ir tokiomis sąlygomis jis priima sprendimus nebūdamas nei filosofu, nei sociologu, nei ekonomistu, nei antropologu, nei bet kuo kitu, bet būdamas teisininku ir priimdamas sprendimus „tik teisės rėmuose“. Ach, tiesa, vis tiek sprendimas, nors ir sukels *madame* Wandai Mastor šypsena, bus galutinis ir neskundžiamas, o jo legitimumas, bent jau formaliai, bus nekvėstionuojamas. Tačiau, kaip sako Louis Favoreu, legitimumo krizė yra ne utopija, o realiai galima (Favoreu 1990: 70–76). Tai gali sukelti, sakytume, legitimumo krizę visuomenėje – žmonių galvose. O tuomet kartais giedamos „Marselietės“.

Tačiau tai – ne tik teisėjo, bet ir teisėkūros subjekto dalia. Tikrovė tokia, kad ontologiniai klausimai visuomet „kaba virš žmogaus“. Abstraktus mąstymas – tai dovana mums (gamtos ar dangaus) ir mūsų prakeikimas. Žmogus, suvokdamas savo laikinumą, užsiima savisauga – generuoja atsakymus į egzistencinius klausimus. Egzistenciniai klausimai neišvengiamai gauna atsakymus. Taip, tie atsakymai yra to filosofinio lygmens, kurį konkretus žmogus yra

pats pajėgus išgauti ir kurį pajėgus priimti psichologiškai. Čia didžioji „paslaptis“ yra ta, kad visi visi sprendžia tuos klausimus. Visi sau suformuluoja atsakymus tame lygmenyje, kuriame jų patyrimas, žinios ir išmintis leidžia juos generuoti. Taigi, ir stuuardas lėktuve, ir Volteras gavo tuos pačius klausimus ir į juos sau atsakė. Vadinasi, pirma naujiena nebloga: mes visi – filosofai, mes vis sprendžiame vienodo sudėtingumo užduotis. Volterui ar Denis Diderot klausimai nebuvo sudėtingesni nei kitiems. Tik jų atsakymai buvo turiningesni, nes jie taikė filosofinį pažinimo metodą. Taigi, ir teisininkas, ir filosofas, ir stuuardas, ir astronomas, ir duonos kepejas susiduria su vienodo sudėtingumo ontologinėmis problemomis. Tačiau klausimų tapatumas nereiškia, kad ir atsakymai, ir jų pagrindimas bus vienodos kokybės. Filosofu greit netapsi, o kai kuriems iš viso nelemta. Biologinės (ar dangaus nubrėžtos) ribos. Neužtenka vakare pasiskaityti J. P. Sartre'ą ir surasti savyje ir filosofą, ir humanistą. Pasinėręs į filosofinį diskursą, panirsi į jūrą, kurioje joks teisininkas nesijaus komfortiškai ir jaukiai, čia greit prapuola arogancija – per daug nežinomųjų. Ir tai ne vieną kartą teko stebėti tiesiogiai. O sugrįžus į teisinį diskursą, jis ir vėl žvalus – pasaulis vėl aiškus ir paprastas kaip dviejų frankų moneta.

Tačiau nėra taip viskas beviltiška. Catherine Chevalley lyg suteikia teisininkams tam tikrą viltį teigdama, kad visos prigimtinių teisių sampratos bendrojoje filosofijoje turi labai skirtingus veidus (Chevalley 1995: 127). Viltis sugrįžta, aiškėja, kad bendrojoje filosofijoje yra skirtingų nuomonių. Vadinasi –

nieko tikro nėra, net filosofai, taikydami savo tobuliausius abstrakcijų metodus, nebegali pasakyti nieko galutinio, vadinasi, jau mes, teisininkai, esame laisvi rinktis. Laisvi tai laisvi, bet po kiekvieno pasirinktu ontologiniu teisės supratimu reikia ne tik dėti parašus, bet ir pasirinkimą pagrįsti, t. y. terminija „aš manau“ netinka, o reikalinga „yra taip, nes...“ Taigi vėl filosofija sugrįžta visa jėga ir dar žiauresnėmis sąlygomis reikalauja pagrįsti tokio interpretacinio pasirinkimo ontologinį turinį. Filosofas, pasimekęs dėl ontologinių prasmų (o taip neretai nutinka), gali knygos gale padėti klaustuką, bet teisininko sprendimai baigiasi tašku arba šauktuku, t. y. sukelia tiesiogines pasekmes čia ir dabar. Tačiau yra dar viena aplinkybė, gelbėjanti diskurso dalyvius, vengiančius ontologinio pagrindimo. Tėra vienetai, kurie gali pastebėti šią „ontologinę spragą“, kiti tiesiog nesuvokia, kad interpretacija ontologiškai yra nepagrįsta.

Paulas Amselekas aiškina, kad ontologinis pagrindimas teisės normai būtinas, tai – pamatas, ant kurio norma stovi (Amselek 2012: 10–17). Mes galime papildyti minėtą autorių: be jo teisė iš viso labai sąlygiškai gali vadintis tokia. Ericas Lestrade'as konstatuoja, kad tik aiškinimo pagrįstumas sukuria teisingumą (Lestrade 2015: 429–439). Paaiškinimas, kad aš esu įgaliotas pasirinkti, tokia yra valdžių padalijimo turinio esmė, nepaaiškina nieko. Priešingai, ne tik kad supainioja, bet ir sukuria nedemokratiškumo išpūdį. Francois Colonna d'Istria nurodo, kad konstitucinėje normoje yra „matomoji“ ir „nematomoji“ dalys. Na, čia lyg ir viskas aišku. Tačiau aiškinda-

mas nematomą normos dalį, minėtas autorius teigia, kad neišvengiamai tenka taikyti filosofinį metodą, kuris leidžia pamatyti ne tik normą, bet ir „socialinę tikrovę“ (Colonna 2021: 118). Ir tai sako ne Diogenas iš bačkos, ne šiaip teoretikas mokslininkas, o teisininkas praktikas – advokatas. Jis klausia: ar tokiam pažinime mes nepriartėjame prie transcendentijos? Suprantamas klausimas, nes tai – ontologinės problemos, kurios gali turėti ir minėtu pagrindu formuluojamą argumentaciją.

Xavieras Bioy pažymi palyginti aki-vaizdų dalyką, kad konstitucijose pasiskolintas filosofijos terminas „natūralios“ (pas mus vartojamas terminas „prigimtinės“ dar labiau komplikuoja turinio ontologinį suvokimą) yra tik metafora, kuri tereiškia, kad pozityviosios teisės normos nėra galutinės (Bioy 2010: 109). Puikiai pasakyta.

Marion Narran puikiai paaiškina, kaip radosi ir plėtojosi ir kodėl egzistuoja opozicija universalių (mes sakytume – prigimtinių) teisių teorijai (Narran 2019: 45–60). Vėl ta pati „giesmė“. Prigimtinių (Vakarai sako – natūralios) teisės be ontologinio jų egzistencijos pagrindimo visuomet bus kažkas iki galo neapibrėžta ir nepagrįsta. Tai ką reiškia ši mintis ir prieš tai minėta metafora? Tai reiškia, kad pozityvioji teisė nėra pakankama ir išbaigta? Tai reiškia, kad tabokinės gyventojas mus lankys nuolat. Nepavyks išvengti filosofinio klausimyno net jeigu jis užsispyrusiai bus vadinamas teisiniu. Tas užsispyrimas reikš tik tai, kad diskurse bus vengiama filosofinės metodologijos, o tai reiškia pažinimo lygmens skurdumą.

Tad kokias apžvalgas mes galime daryti šio diskurso pabaigoje? Francois Colonna d'Istria konstatuoja, kad nuo to momento, kai mes ateiname į gyvenimą ir pradedame protu jį suvokti, filosofija pradeda veikti ir būti mūsų palydove dėl dviejų priežasčių. Visų pirma mus domina mūsų gyvybė ir jos šaltinis – autorius tai vadina personifikacija (Colonna 2021: 54). Tai megafilosofinis klausimas, kuris „kaba“ virš mūsų visų nuo to laiko, kai mes suvokėme savo laikinumą. Kiek šiame suvokime yra biologijos, metafizikos? Juk suprantame, kad atsakius teigiamai biologijos atžvilgiu, mes „pakabiname“ lygiateisiškumo principą. Jokia biologija jokios lygybės nenumato. Tai kas turi atsispindėti teisės normos ar principo turinyje? Valia? Kas tai – mėginimas įveikti biologiją? Ar mes – vis dėlto ne biologija? Tuomet teisės normos turi tai atspindėti, būtent tokį pagrindą. Ir antras aspektas, autorius vadina jį substancyviu, kai mūsų gyvybė kontaktuoja su kitais. Tenka gyventi kartu (Colonna 2021: 55). Taigi „socialinis gyvenimas“ taip pat patenka į filosofijos smagračius. Sugyvenant mums reikia balanso – proporcingumo, kuris to paties autoriaus įvardijamas filosofijos principu (Colonna 2021: 79–80). Koks jo turinys? Ką reiškia sugyvenimas? Balanso poreikis yra teisininkams gerai žinomas terminas, bet kokia yra tikroji balanso poreikio ontologija?

Taigi ontologinių (čia yra pirminiai, ant jų statoma tolesnė pagrindimo struktūra) klausimų sprendimas yra neišvengiamas kiekvieno žmogaus gyvenime. Jis, kaip būtybė, kaip laikina būtybė, sprendžia *être* problemą. Taigi, nors kiekvienas mūsų yra „filosofas“, konstituci-

jos ir kitos teisės aiškinimas yra specifinė veikla, kuri negali būti atlikta tik teisės mokslo rėmuose. Net jeigu deklaruojama, kad tai – tik teisiniai argumentai, taip nėra, juose latentiška glūdi atsakymai į filosofinio lygmens klausimus, o tik į juos atsakius atsirado galimybė konstruoti tai, kas buvo konstatuota. Filosofinio diskurso latentiškumas nesumenkina klausimų svarbumo, bet atsakymų pagrįstumą padaro tik tokio lygmens, koku lygmeniu buvo įstengta

panaudoti filosofinį metodą. Bruno Oppetit neabejoja, kad teisės filosofija davė tik laikinus atsakymus ir galbūt mūsų laukia naujų filosofinių paradigmu atsidarimas ar esamų transformacija (Oppetit 1999: 142). Taigi filosofinis diskursas net ir dėl ontologinio klausimo negali būti galutinai užbaigtas. Tai minties raidos etapas, dialektinio proceso dalis ir nėra, ir negali būti galutinis tuomet, kai kieno nors sprendimas yra ir galutinis, ir neskundžiamas.

IŠVADOS

Legitimios kilmės teisė traktuojama kaip tam tikra visuomenės sutartis, išreiškianti ir kompromisą (1), ir teisingumą (2). Teisėjas (teisininkas) interpretuoja normą, o tai – intensyvi protinė veikla, kuri vyksta empirinės patirties (1) ir turimų žinių (2) santykyje. Tai teisėjo (teisininko) teigimas – sprendimas byloje, jo pasirinkta teisės normos interpretacinė kryptis, kurios turinys tėra jo subjektyvios patirties santykio su turimomis žiniomis rezultatas.

Asmeninė patirtis – subjektyvios moralės turinio šaltinis, o žinios yra pagrindas aiškinant pasaulį pamatyti saitus, sukurti (nors ir subjektyvia, ir netobulą) pasaulėžiūros sistemą. Taigi asmeninė patirtis yra tai, ko mes realiai jau pakeisti negalime. Ji gali būti praturtinama, nes mes esame nuolatiniame santykyje su kitais, gali kisti, bet tai – gana statiška tikrovė. Žinios yra atmintyje turimų faktų visuma, kuri gali būti pildoma, jų kiekis, naujumas gali virsti nauja aplinkos suvokimo kokybe. Empirinė patirtis ir žinojimas yra susiekiantys indai.

Filosofinis teisės pažinimas yra ne tik teisės normų turinio žinojimas, bet to turinio ontologinių problemų suvokimas. Spręsti konstitucinės ar teisės normos suvokimo problemą „tik teisės rėmuose“ reiškia arba nesuvokti problemos ontologinio pagrindo (1), arba suvokus esminį klausimą neatsakinėti į jį (2). Kitos alternatyvos nėra. Nepajėgumas arba vengimas matyti normos ar principo turinio problemą filosofiniame diskurse reiškia tik viena – pagrindimas vyks interpretuotojo empirikos kontekste ir vadovaujantis „chrestomatinėmis tiesomis“.

Filosofinio metodo taikymo pasekmė – problemos ontologinio lygmens pažinimas, o tai galima pasiekti tik tada, kai pažįstant teisės normą ar principą taikoma filosofiniam diskursui būdinga terminija ir metodologija. Tik toks turinio ar problemos pažinimas gali būti vertinamas kaip kokybiškas ir kitaip motyvuotas. Tokie sprendimai yra kelias teisingumo link.

Literatūra

- Amselek Paul. 2012. *Cheminelements philosophiques dans le monde du droit et des règles en général*. Paris: Armand Colin.
- Atias Cristian. 2016. *De la difficulté contemporaine a penser en droit. Leçons de philosophie du droit*. Aix-en-Provence: PUAM-Presses Universitaires d'Aix-Marseille.
- Bioy Xavier. 2010. L'usage de l'idée de nature dans le droit constitutionnel. *Le droit de quelle Nature?* Montchrestien: Lextenso éditions.
- Chevalley Catherine. 1995. « Nature et loi dans la philosophie moderne ». *Notions de philosophie*. I. Folio.
- Chevallier Jacques. 2018. Qu'est-ce qu'un « bon juriste »? *Sous la direction de Massimo Vogliotti. Pour une nouvelle éducation juridique*. Paris: L'Harmattan.
- Colonna d'Istria Francois. 2021. *Philosophie du droit et Pratique des juristes*. Paris : Dalloz.
- De Frouville Olivier. 2015. Qu'est-ce que le cosmopolitisme juridique? *Le cosmopolitisme juridique*. Paris: Edition A. Pedone.
- Favoreu Louis. 1990. Crise du juge et contentieux constitutionnel en droit français. Lenoble J. editor. *La Crise du juge*. Paris: LGDJ.
- Holbachas Polis. 1963. *Laiškai Eugenijai. Sveikas protas*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Laurand Velery. 2015. Le cosmopolitisme cynique et stoïcien. *Le cosmopolitisme juridique*. Paris: Edition A. Pedone.
- Lestrade Eric. 2015. *Les principes directeurs du procès dans la jurisprudence du Conseil constitutionnel*. Paris: L'Harmattan.
- Martin Hocquenghem Éric. 2021. Justice, droit naturel et droit positif chez Aristote. *Revue de droit d'Assas* N. 21.
- Mastor Wanda. 2020. *L'art de la motivation, substance du droit. Mieux motiver pour mieux juger*. Paris: Dalloz.
- Michoud Leon. 2020. *La théorie de la personnalité morale et son application au droit français*. Paris F: Editions Panthéon – Assas.
- Narran Marion. 2019. La naissance de l'opposition doctrinale a l'universalisme des droits de l'Homme. Charles-Édouard Aubert et Lauren Bakir. *L'opposition doctrinale*. Strasbourg: Mare & Martin.
- Oppetit Bruno. 1999. *Philosophie du droit*. Paris: Dalloz.
- Picard ÉtienneEtienne. 2010. Le ou les jusnaturalismes? *Le droit de quelle Nature?* Montchrestien : Lextenso éditions.
- Raynaud Philippe. 2020. *Le juge et le philosophe. Essais sur le nouvel âge du droit. La lettre et l'idée*. Paris: Armand Colin.
- Ripert Georg. 1955. *Les forces créatrices du droit*. LGDJ: Paris.
- Rotterdamus Erasmus. 2011. *Pagiriamasis žodis kvailybei*. Vilnius: Vaga.
- Rousseau Jean-Jacques. 1947. *Du contrat social*. Genève: Les éditions du cheval aile.
- Sartre Jean-Paul. 1996. *L'existentialisme est un humanisme*. Paris: Gallimard.
- Touzil-Divina Mathieu. 2019. *Dix mythes du droit public*. LGDJ: Lextenso éditions.
- Vanderlinden Jacques. 1995. *Anthropologie juridique*. Paris: Dalloz.
- Verpeux Michel. 2013. *La question prioritaire de constitutionnalité*. Paris: Hachette livre.

Nuorodos

¹ « L'automne à Paris » Article N° 2. „Ruduo Paryžiuje“ (pranc. *L'automne à Paris*) – tai publikacijų ciklas, parengtas mokslinėje stažuotėje Paryžiaus II Panthéon-Assas universiteto Teisės fakulteto Konstitucinių ir politikos mokslų centre (pranc. Université Paris II (Panthéon-Assas),

Faculté de droit, Centre d'Etudes Constitutionnelles et Politiques (CECP)). Rengiant publikacijas buvo konsultuojamasi ir diskutuojama su CECP profesoriais. Išskirtinė padėka centro vadovui profesoriui Armel Le DIVERLEEC.